

Boeren in het landschap

Een studie naar de kosten van agrarisch natuurbeheer in de noordelijke Friese wouden

Inhoud

Voorwoord	3
1. Inleiding	4
2. Bedrijfseconomische analyse	7
2.1 Statistische analyse	6
2.2 Normatieve analyse	9
3. Visie van betrokken melkveehouders op agrarisch natuurbeheer	14
3.1 Open interviews	14
3.2 Enquête	18
4. Conclusies	24
Referenties	25
Bijlage 1: Economische resultaten van de statistische analyse	26
Bijlage 2: Item list open interviews	27
Bijlage 3: Vragenlijst opbrengsten en kosten van agrarisch natuurbeheer in Noordoost Friesland	28
Bijlage 4: Motivering om niet deel te nemen aan subsidieregelingen	31
Bijlage 5: Opmerkingen bij de positieve en negatieve aspecten van landschapspakketten	32
Bijlage 6: Opmerkingen bij de positieve en negatieve aspecten van beheerspakketten	33

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van LTO-Noord door een onderzoeksteam van Wageningen Universiteit, bestaande uit Dr. Ir. P. Berentsen (leerstoelgroep Bedrijfseconomie), Ir. A. Hendriksen, Drs. H. van Vlokhoven (beide van de leerstoelgroep Milieubeleid) en ondergetekende. Het bijzondere van dit onderzoek schuilt in de simultane toepassing van twee onderzoeksmethoden: een bedrijfseconomische analyse en een enquête onder de betrokken melkveehouders. Hierdoor is het mogelijk na te gaan in hoeverre de opvattingen van ondernemers in het gebied over de hoogte van de vergoedingen voor agrarisch natuurbeheer in de noordelijke Friese wouden overeenkomen met de beschikbare bedrijfseconomische gegevens.

Het bedrijfseconomische deel is mede tot stand gekomen op basis van berekeningen in het kader van een afstudeerscriptie van Rien Louwes, student van Wageningen Universiteit, onder begeleiding van Dr. Ir. P. Berentsen. Wij willen hem voor zijn inbreng bedanken. Verder een woord van dank voor de heren van Dellen en Arends (beide van AVM Accountants en Adviseurs) voor hun hulp bij het samenstellen van de benodigde dataset van bedrijven uit het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksteam werd bij de uitvoering van zijn taak bijgestaan door een begeleidingscommissie bestaande uit Douwe Klijnstra (gemeente Dantumadeel), Edo van der Beek (AJC, Dongeradeel), Catrinus Deinum (LTO-Noord), Siem Meindertsma (LTO-Noord), Sjoukje Postmus-Boersma (LTO-Noord), Ingrid van Huizen (LTO-Noord) en Jaap Dijkstra (LTO-Noord). Ik wil hen bedanken voor hun nuttige bijdragen aan het onderzoek en de prettige wijze waarop wij met hen hebben samengewerkt.

Namens het onderzoeksteam,

Prof. Dr. W. Heijman
(leerstoel Regionale Economie)

Wageningen, september, 2005.

1. Inleiding

In het najaar van 2003 hebben vier gemeenten in Noordoost Friesland (Achtkarspelen, Dantumadeel, Dongeradeel en Kollumerland) een visie op de regio ontwikkeld. Voor de noordelijke Friese wouden houdt deze in dat de daar gevestigde boeren zouden moeten streven naar 'verbreding'. Dit betekent dat zij naast de agrarische activiteiten ook een bijdrage moeten leveren aan natuurbeheer, o.a. de instandhouding van het landschap, met de daarbij behorende kleinschaligheid van het boerenbedrijf. Volgens deze visie zal schaalvergroting van deze bedrijven daardoor worden belemmerd, hetgeen gevolgen kan hebben voor de inkomens van de boeren aldaar. Om het werk aan het landschap toch aantrekkelijk te maken zou de vergoeding voor het agrarisch natuurbeheer zo groot moeten zijn dat de kosten volledig worden gecompenseerd. Hoe hoog die kosten zijn, is het onderwerp van deze studie. De centrale vraag van de studie is of de landbouw in de wouden als gevolg van het agrarisch natuurbeheer minder rendabel is dan in het open gebied.

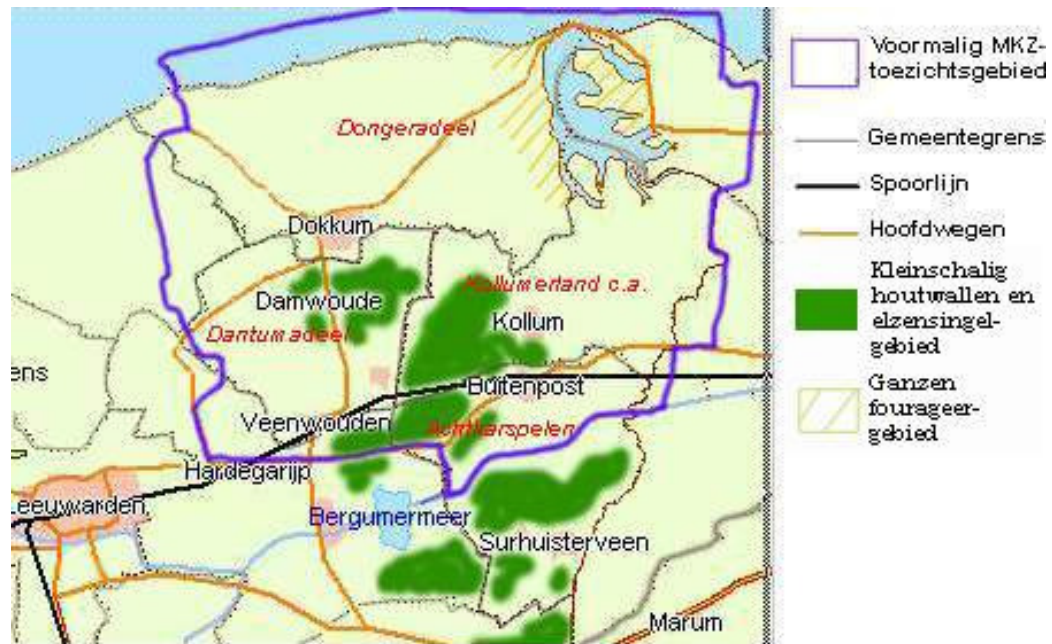
Het studiegebied is het voormalig MKZ-toezichtsgebied Ee-Anjum (zie figuur 1.1). Dit gebied bestaat uit de noordelijke Friese wouden en het zogenoemde open gebied ten noorden daarvan. Het landschap hier verschilt van het landschap in de wouden. Het wordt gekenmerkt door relatief grootschalige melkveebedrijven. De boeren worden hier in hun bedrijfsvoering bijvoorbeeld niet belemmerd door landschappelijke elementen als houtwallen en elzensingels. Hierdoor zijn hun bedrijven bij uitstek geschikt om te functioneren als 'benchmark' voor de bedrijven in de wouden. Dit houdt in dat de bedrijfsresultaten van de twee soorten bedrijven met elkaar worden vergeleken en dat wordt vastgesteld welk deel van de geconstateerde verschillen kan worden toegerekend aan de belemmeringen die verband houden met agrarisch natuurbeheer.

De vergelijking tussen de bedrijven in de twee gebieden is op twee manieren uitgevoerd: 1. door middel van een bedrijfseconomische analyse op basis van accountantsgegevens en modelberekeningen, 2. door middel van interviews met een beperkte groep melkveehouders en een enquête uitgevoerd onder alle boeren in het gehele gebied. Deze twee methoden zijn toegepast om te kunnen bezien in hoeverre de opvattingen van de boeren over hun inkomenssituatie al dan niet in overeenstemming zijn met de resultaten van de bedrijfseconomische analyse.

De bedrijfseconomische analyse bevat een statistische analyse en een normatieve analyse. In de statistische analyse wordt bepaald welke de verschillen zijn tussen de melkveebedrijven in de wouden en het open gebied voor wat betreft de bedrijfsstructuur en het technisch en economisch resultaat. De resultaten hiervan dienen als input voor de volgende stap de normatieve analyse. Hierin wordt met behulp van een LP-model nagegaan hoeveel de afzonderlijke bedrijfsfactoren (perceelsgrootte, intensiteit, schaal, melkproductie en ruwvoerproductie) bijdragen aan het verschil in inkomen (arbeidsopbrengst) en gewerkte uren.

Het doel van de interviews is inzicht te krijgen in de visie van melkveehouders op agrarisch natuurbeheer. Op basis hiervan is een schriftelijke vragenlijst geconstrueerd, die naar alle bedrijven in het studiegebied is toegestuurd. Met behulp van de enquête is nagegaan welke baten en kosten er in de perceptie van de participanten voortvloeien uit het agrarisch natuurbeheer en hoe het huidige beloningssysteem wordt gewaardeerd. Bij de analyse van de antwoorden is vooral gelet op de

verschillen tussen de wouden en het open gebied. Uiteindelijk zijn de uitkomsten van de bedrijfseconomische analyse en de enquête uitkomsten met elkaar vergeleken.

Figuur 1.1: Voormalig MKZ-toezichtsgebied Ee-Anjum.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 vindt de bedrijfseconomische analyse plaats. Dit hoofdstuk valt uiteen in paragraaf 2.1 waarin de melkveebedrijven in het open gebied met die in de wouden met elkaar worden vergeleken. Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 de normatieve analyse uitgevoerd. In hoofdstuk 3 komen de interviews en de enquête aan bod. In paragraaf 3.1 wordt ingegaan op de interviews gevolgd door paragraaf 3.2 waarin de enquête wordt besproken. Het rapport wordt afgesloten met hoofdstuk 4 waarin de conclusies zijn opgenomen.

2. Bedrijfseconomische analyse

De bedrijfseconomische analyse bestaat uit twee delen, een statistische analyse en een modelmatige analyse. Met behulp van de statistische analyse worden verschillen vastgesteld tussen een groep bedrijven uit de wouden en een groep uit het open gebied. Hierbij gaat het om verschillen in bedrijfsstructuur, technische resultaten en om verschillen in economische resultaten. Op basis van de verschillen in economische resultaten kunnen geen conclusies getrokken worden over het economisch effect van agrarisch natuurbeheer in de wouden. Dit omdat er versturende factoren kunnen zijn die wel het economisch resultaat beïnvloeden maar niets te maken hebben met agrarisch natuurbeheer.

Om economische conclusies te kunnen trekken wordt in het tweede deel van dit hoofdstuk een analyse gedaan met een model van een melkveebedrijf. Hiervoor worden de structuur- en productiviteitskenmerken van de twee groepen uit de statistische analyse als uitgangspunt genomen. Met het model wordt het economisch effect van verschillen in perceelsgrootte, intensiteit, schaal, melkproductie per koe en ruwvoerproductie per hectare bepaald.

2.1 Statistische analyse

Data

Om tot een dataset van melkveebedrijven binnen het voormalig MKZ-Toezichtsgebied Ee en Anjum te komen, zijn tabellen van LTO-NOORD (Agrarische bedrijven in het MKZ-Toezichtsgebied, 2001) en van de Gezondheidsdienst voor Dieren (Eindtabel GD, 2000) naast elkaar gelegd. Met behulp van de GD-tabel is nagegaan dat van de 576 agrarische bedrijven in het voormalig MKZ-Toezichtsgebied 243 melkleverend waren in het jaar 2000. Uit de LTO-NOORD-tabel zijn de adressen van deze bedrijven afgelezen.

Vervolgens is met behulp van gedetailleerde kaarten (verstrekkt door LTO-NOORD) bepaald welke bedrijven gelegen zijn in enerzijds de kleinschalige houtwallen- en elzensingelgebieden en anderzijds de open gebieden. Bedrijven gelegen in grensgebieden zijn weggelaten, om tot een zo nauwkeurig mogelijke vergelijking te kunnen komen. Daarnaast zijn bedrijven weggelaten die in het 'ganzenfourageergebied' aan de kust gelegen zijn, aangezien deze bedrijven aan een vorm van natuurbeheer doen die niet te vergelijken is met het natuurbeheer in de wouden (Dijkstra, 2005).

Deze selectie, resulterend in 105 bedrijven in het open gebied en 65 bedrijven in de wouden, is meegenomen naar AVM Accountants & Adviseurs in Leeuwarden om gegevens uit boekhoudrapporten te kunnen halen. Van de bovenstaande 105 en 65 bedrijven bleken er respectievelijk 54 in het open gebied en 42 in de wouden terug te vinden in het huidige klantenbestand van AVM. Het verschil is te verklaren doordat een aantal bedrijven een andere of geen accountant hebben (ongeveer 70-80% van de melkveehouders in Noordoost Friesland heeft AVM als accountant (Arends, 2005)). Daarnaast wordt dit verschil verklaard door melkveehouders die de afgelopen vijf jaar gestopt zijn.

Op basis van de beschikbare AVM-data is een zo recent mogelijke database samengesteld. Daartoe zijn boekhoudrapporten van boekjaar 2003-2004 (1 mei - 30 april) geselecteerd, waaruit alle bedrijfsstructuurgegevens uit het 'Bedrijfs overzicht' gehaald zijn en alle relevante economische gegevens uit de 'Toelichting op de winst- en verliesrekening'. Dit heeft rechtstreeks geresulteerd in 58 bedrijfsvariabelen.

Uiteindelijk bleven gegevens van 33 bedrijven uit het open gebied en 23 bedrijven uit de wouden over voor statistische analyse. De overige bedrijven vielen af om verschillende redenen. Ten eerste vielen bedrijven af omdat nog geen 2003-2004 boekhouding beschikbaar was. Van deze bedrijven was wel een 2002-2003 (mei-mei) of 2003 (januari-januari) boekhoudrapport beschikbaar, maar ze zijn niet meegenomen in de vergelijking om de invloed van prijsverschillen tussen jaren uit te sluiten. Daarnaast was een aantal bedrijven wel terug te vinden in het klantenbestand, maar waren er geen boekhoudgegevens beschikbaar. Dit kan verklaard worden doordat deze bedrijven inmiddels gestopt zijn of overgestapt zijn naar een andere accountant. Tenslotte vielen enkele bedrijven af omdat ze een substantiële neventak hadden. Dit vertroebelt de melkveehouderijresultaten.

Resultaten

De resultaten van de statistische analyse worden in twee tabellen weergegeven. In elke tabel worden gemiddelde kengetallen gegeven van de bedrijven in de wouden en van die in het open gebied. Daarnaast wordt per kengetal aangegeven of de gemiddelden significant verschillen. Dit wordt aangegeven met plussen en minnen. Een verschil wordt als significant (+) aangemerkt als de onbetrouwbaarheid kleiner is dan 0,05 en als zeer significant (++) als de onbetrouwbaarheid kleiner is dan 0,01. Als de onbetrouwbaarheid groter is dan 0,05 wordt het verschil aangemerkt als niet significant (-) en als sterk niet significant (--) als de onbetrouwbaarheid groter is dan 0,2.

Tabel 2.1 bevat gegevens die de gemiddelde structuur van de bedrijven in beide gebieden beschrijven. Het blijkt dat de gemiddelde hoeveelheid quotum in het open gebied significant groter is dan in de wouden. Dat is tevens terug te zien in een hoger aantal melkkoeien en jongvee in het open gebied. Wat betreft de oppervlakte grond in eigendom en pacht verschillen deze niet significant, al lijkt dit gemiddelde lager in de wouden. De bedrijfsgrootte gemeten in Nederlandse Grootte Eenheden (NGE) is significant verschillend. Opvallend is dat in het open gebied wat akkerbouw en schapehouderij op de melkveebedrijven voorkomt, waar dit in de wouden nagenoeg ontbreekt.

Tabel 2.2 geeft enkele samengestelde kengetallen van het gemiddelde bedrijf in de wouden en het open gebied die iets zeggen over de productiviteit. De gemiddelde melkproductie per koe is in het open gebied iets hoger, al is dit niet significant. De netto ruwvoerproductie per hectare blijkt in het open gebied significant hoger te zijn dan in de wouden. De netto ruwvoerproductie per hectare is berekend door de totale voederbehoefte (gebaseerd op aantallen dieren en normatieve voederbehoefte per dier) te verminderen met de netto hoeveelheid aangekocht voer en het resultaat te delen door het aantal hectares voedergewas. Gebruik maken van de voedernormen houdt de veronderstelling in dat energie op de norm gevoerd wordt. In de praktijk blijkt dat vaak 5-10% boven

Tabel 2.1 Gemiddelden van bedrijfsstructuurvariabelen van melkveebedrijven in de wouden en het open gebied, met de mate van significantie van het verschil

	de wouden	Open gebied	Significantie
Quotum (kg)	501665	700644	++
Vet referentie (%)	4,31	4,36	-
Melkkoeien	69,7	96,0	++
Jongvee > 2 jr.	5,1	7,6	--
Jongvee 1-2 jr.	21,4	31,0	+
Jongvee 0-1 jr.	20,8	31,9	++
Ooien	2,6	29,3	++
Oppervlakte grond in eigendom (ha)	31,8	41,5	-
Oppervlakte gepacht(ha)	19,8	23,7	--
Oppervlakte voedergewassen (ha)	48,6	59,0	-
Oppervlakte akkerbouw (ha)	0,2	1,3	+
Oppervlakte verhuurd (ha)	0,6	4,0	+
Bedrijfsgrootte (NGE)	101,5	151,5	+

de norm gevoerd wordt. Als energie 10% boven de norm gevoerd zou worden komt de netto ruwvoerproductie per hectare zo'n 20% hoger uit. Waar het hier echter om gaat is niet zozeer het absolute niveau, maar het verschil tussen beide situaties. Een verklaring voor de lagere productiviteit in de wouden kan naast het voorkomen van houtwallen en elzensingels en ander agrarisch natuurbeheer ook een andere grondsoort en een lager bemestingsniveau zijn. Indicaties voor dit laatste zijn de significant lagere intensiteit en het lagere kosten van meststoffen. De kleinere percelen in de wouden lijken niet tot hogere kosten voor mechanisatie of loonwerk te leiden. De loonwerkkosten per hectare (enkel voor veehouderij) zijn nauwelijks verschillend, terwijl er een hogere gemiddelde mechanisatiegraad (gebaseerd op afschrijvingen) in het open gebied te ontdekken valt, al is dit niet significant. De totale landbewerkingskosten (de som van de kosten van loonwerk en van de kosten van afschrijvingen en onderhoud van eigen mechanisatie) per hectare zijn iets hoger in het open gebied, al is dit verschil zeker niet significant. De subsidies voor agrarisch natuurbeheer komen voornamelijk in de wouden voor en nauwelijks in het open gebied. De subsidie in de Wouden is voor ongeveer 60% voor landschapsonderhoud en voor de rest voor overig agrarisch natuurbeheer als bonte weiderand (Dijkstra, 2005). Bij het verschil tussen de wouden en het open gebied is het van

belang op te merken dat de gegevens betrekking hebben op het boekjaar 2003-2004. In dat boekjaar kwam agrarisch natuurbeheer in het open gebied nog nauwelijks voor.

Tabel 2.2 Gemiddelde waarden van enige samengestelde productiviteitskengetallen met de mate van significantie van het verschil

	De wouden	Open gebied	Significantie
Productie per koe (kg melk/365dg)	7197	7297	-
Netto ruwvoerproductie (kVEM/ha)	5717	6585	++
Intensiteit (kg quotum/ha)	10322	11875	++
Kosten meststoffen (€/ha)	116	126	-
Loonwerkkosten (€/ha)	357	310	--
Mechanisatiegraad (€/ha)	196	235	-
Landbewerkingskosten (€/ha)	857	805	--
Subsidies agrarisch natuurbeheer (€/ha)	234	13	++

In bijlage 1 zijn de resultaten van de statistische analyse voor wat betreft alle kosten en opbrengsten en het productieresultaat weergegeven. Het productieresultaat verschilt significant in het voordeel van de bedrijven in het open gebied. Om twee redenen kan dit verschil niet toegeschreven worden aan de slechtere productiemogelijkheden voor de bedrijven in de wouden. Ten eerste omdat er factoren een rol spelen die niets met melkveehouderij te maken hebben zoals het voorkomen van wat meer overige veehouderij en akkerbouw in het open gebied. De tweede reden is dat de berekening niet een zuiver bedrijfseconomische is, ondermeer omdat geen berekende rente in de kosten opgenomen is. Het productieresultaat is wel aanmerkelijk hoger in het open gebied, maar omdat het gemiddelde bedrijf groter is zal de berekende rente (en waarschijnlijk ook de betaalde rente) ook substantieel hoger zijn in het open gebied.

2.2 Normatieve analyse

Verschillen in technische- en economische resultaten zijn het gevolg van verschillen in structuur en productiviteit. De statistische analyse heeft inzicht gegeven in de verschillen tussen de gemiddelde bedrijfsstructuur en productiviteit in beide gebieden. Op basis van deze gegevens en normatieve gegevens worden economische verschillen bepaald met behulp van het LP-model van een melkveebedrijf van Berentsen en Giesen (1995). In dit model wordt de arbeidsopbrengst van het gezin gemaximaliseerd gegeven het melkquotum, de beschikbare oppervlakte grond, de melkkoeien met de gegeven melkproductie, de keuzemogelijkheid van het stikstofniveau op grasland en andere inputgegevens. Het voordeel van een dergelijke normatieve modelbenadering is dat verschillen in

resultaten zuiver toegeschreven kunnen worden aan verschillen in structuur en productiviteit zonder dat overige factoren een rol spelen.

Opzet van de berekeningen

De uitgangssituaties voor de modelberekeningen zijn het gemiddelde bedrijf in de wouden en het gemiddelde bedrijf in het open gebied. Vervolgens zijn tussenliggende situaties gecreëerd, waarbij per situatie slechts één bedrijfsfactor veranderd is ten opzichte van de voorgaande situatie. Dit heeft als doel de afzonderlijke effecten van verschillen in bedrijfsstructuur (perceelsgrootte, intensiteit, schaal) en productiviteit (melk- en ruwvoerproductie) op de bedrijfseconomische resultaten te kunnen bepalen.

De situaties worden weergegeven in tabel 2.3. De eerste situatie is een gemiddeld bedrijf in de wouden waarbij een gemiddelde perceelsgrootte van 1 ha is aangenomen (deze aanname lijkt een redelijke benadering indien gekeken wordt naar plattegronden van het gebied). Vervolgens wordt een situatie doorgerekend waarbij de perceelsgrootte verdubbeld is en lagere loonwettarieven gebruikt zijn. Hoewel de statistische analyse daar geen aanwijzingen voor geeft blijkt uit een inventarisatie onder loonbedrijven (2005) in het gebied en berekeningen met het taaktijdenprogramma Agrowerk (2002) dat de hectaretarieven voor maaien en inkuilen in de wouden (met als uitgangspunt percelen van 1 ha) respectievelijk 25 en 29% hoger te zijn dan in het open gebied (percelen van 2 ha). Het tarief voor mest injecteren is 11% per kuub hoger.

Tabel 2.3 Uitgangspunten voor de met het LP-model door te rekenen situaties

	De wouden	Toename perceels- grootte.	Toename intensiteit	Toename schaal	Toename melk- productie	Toename ruwvoerprod. (= Open gebied)
Melkquotum (kg)	501665	501665	577141	700644	700644	700644
Voedergewassen (ha)	48,6	48,6	48,6	59,0	59,0	59,0
Intensiteit (kg/ha)	10322	10322	11875	11875	11875	11875
Melkproductie per koe (kg melk/jr.)	7197	7197	7197	7197	7297	7297
- vetpercentage (%)	4,37	4,37	4,37	4,37	4,36	4,36
- eiwitpercentage (%)	3,44	3,44	3,44	3,44	3,45	3,45
Bruto veevoeraankoop (1000 kVEM)	234,3	--	--	--	--	332,8
Perceelsgrootte (ha)	1	2	2	2	2	2

Vervolgens wordt de intensiteit verhoogd tot het niveau van die in het open gebied. Hiervoor wordt het melkquotum verhoogd terwijl de oppervlakte voedergewassen blijft gelijk. Vervolgens wordt de invloed van de schaalgrootte bepaald door het melkquotum en het oppervlakte voedergewassen gelijk te stellen aan die in het open gebied.

In de laatste twee situaties wordt de invloed van de verschillen in melk- en ruwvoerproductie bepaald. Hoewel niet significant verschillend wordt de melkproductie toch aangepast om uiteindelijk uit te komen op het gemiddelde bedrijf in het open gebied. Aanpassing van de ruwvoerproductie geschiedt in het model door de bruto aankoop van veevoer (in kVEM: krachtvoer, ruwvoer en natte bijproducten) als invoer te gebruiken in het model. Deze is bepaald door het gemiddelde aankoopbedrag uit de statistische analyse te delen door de gemiddeld kVEM-prijs (€ 0,141 excl. BTW, KWIN 03/04) en het resultaat te verminderen met de voederbehoefte van de aanwezige ooiën, aangezien het model geen schapenhouderij opneemt. Door de voeraankoop vast te zetten houdt het model de vrijheid het voor dit bedrijf optimale stikstofniveau op grasland te bepalen.

Voor alle situaties wordt een aantal vaste uitgangspunten gehanteerd. De mogelijkheid om snijmaïs in het bouwplan op te nemen wordt uitgeschakeld, aangezien dit in werkelijkheid ook nauwelijks plaatsvindt. De melkkoeien worden beperkt geweid. Maaien, inkuilen en zodebemesten wordt in alle gevallen in loonwerk uitgevoerd, om zodoende het effect van de perceelsgrootte te kunnen bepalen. Tot slot wordt aan het arbeidsaanbod geen beperkingen gesteld, omdat hierover geen geschikte cijfers voorhanden zijn in de AVM-gegevens. Het aantal uren benodigde arbeid wordt wel berekend.

Resultaten

In tabel 2.4 zijn de economische resultaten van de berekeningen samengevat. In de kolommen staan dezelfde situaties als in tabel 2.3, met dit verschil dat de kolom voor de wouden ontbreekt en dat een totaalkolom toegevoegd is. In elke kolom staat de verandering van kosten en opbrengstenposten ten opzichte van de situatie ervoor. De eerste kolom met resultaten (getiteld perceelsgrootte) geeft de wijziging van kosten en opbrengsten ten opzichte van het gemiddelde bedrijf in de wouden. In de laatste kolom zijn alle verschillen gesommeerd. Dit geeft dus het totale verschil tussen het gemiddelde bedrijf in het open gebied en de wouden.

De toename van de perceelsgrootte en de daarmee samenhangende afname van de loonwerkstarieven leidt tot een wat intensiever graslandgebruik (het N-niveau op grasland gaat omhoog). Het gevolg is dat de aankoop van veevoer zowel als de loonwerkkosten omlaag gaan. De arbeidsopbrengst stijgt, maar er wordt meer uren gewerkt. De toename van de intensiteit wordt gerealiseerd door meer koeien te houden. Dit leidt tot zowel hogere opbrengsten als kosten. De enige uitzonderingen zijn de kosten voor grasland en loonwerk. Omdat er meer koeien beweiden blijft er minder gras over om te maaien. De toename van de vaste kosten bestaan uit extra huisvestingskosten (grotere veestapel). Voor extra quotum zijn in de berekening geen kosten opgenomen. De arbeidsopbrengst stijgt aanmerkelijk evenals het aantal gewerkte uren. Toename van de bedrijfsgrootte tot het niveau van het gemiddelde bedrijf in het open gebied leidt tot een forse toename van alle opbrengsten- en kostenposten, van de arbeidsopbrengst en van het aantal gewerkte uren.

Tabel 2.4 De invloed van 5 verschillen in bedrijfsstructuur en productiviteit op de economische resultaten (in euro's) en op het aantal gewerkte uren t.o.v. de vorige situatie en het totale verschil tussen het bedrijf in het open gebied en de wouden

	Toename Perceels- grootte	Toename intensiteit	Toename schaal	Toename melk- productie	Toename ruwvoer- productie	Totaal
Opbrengsten:						
- Melkgeld	0	+ 25508	+ 41741	+ 207	0	+ 67456
- Omzet en aanwas	<u>0</u>	<u>+ 3677</u>	<u>+ 6017</u>	<u>- 467</u>	<u>0</u>	<u>+ 9227</u>
Totaal	0	+ 29186	+ 47757	- 260	0	+ 76683
Kosten:						
- Grasland	+ 302	- 9	+ 1927	+ 13	+ 149	+ 2382
- Meststoffen	+ 310	+ 494	+ 710	- 72	- 162	+ 1280
- Aankoop veevoer	- 1401	+ 9385	+ 9758	- 459	- 1361	+ 15922
- Variabele veekosten	0	+ 3599	+ 5903	- 447	0	+ 9055
- Loonwerkkosten	- 1424	- 301	+ 2499	+ 130	+ 696	+ 1600
- Vaste kosten	<u>0</u>	<u>+ 7179</u>	<u>+ 15035</u>	<u>- 840</u>	<u>0</u>	<u>+ 21374</u>
Totaal	- 2214	+ 20349	+ 35832	- 1675	-678	+ 51614
Arbeidsopbrengst	+ 2214	+ 8836	+ 11926	+ 1415	+ 678	+ 25069
Gewerkte uren	+ 23	+ 295	+ 610	- 32	+ 14	+ 908

Toename van de melkproductie per koe met 100 kg heeft relatief kleine gevolgen. Datzelfde geldt voor de toename van de ruwvoerproductie per hectare. De verklaring voor dit laatste kleine effect is gelegen in het feit dat het verschil in ruwvoerproductie voor 75% het gevolg is van extra bemesting en slechts voor 25% van andere productieomstandigheden. De aanpassing van de ruwvoerproductie in het model betreft alleen de 25% (ruim 200 KVEM/ha). Het model is zelf vrij het optimale N-niveau te kiezen. Daarnaast is de waarde van extra productie van gras niet zo hoog op deze bedrijven met hun relatief lage intensiteit.

In totaal ligt de berekende arbeidsopbrengst ruim 25.000 euro hoger op het gemiddelde melkveebedrijf in het open gebied. Hierbij moeten twee kanttekeningen geplaatst worden. De eerste is dat geen rekening is gehouden met de kosten van extra melkquotum. Zou per kg quotum jaarlijkse kosten worden gehanteerd van 8 eurocent (4% rente) dan betekent dit extra kosten van ongeveer 16.000 euro per jaar voor het grotere bedrijf in het open gebied. Dan resteert 9000 euro extra arbeidsopbrengst. De tweede kanttekening is dat voor die 9000 euro op het grotere bedrijf in het open gebied ruim 900 uur extra arbeid moet worden geleverd. Dit betekent niet dat op bedrijven in het open gebied harder zou worden gewerkt. De extra arbeid kan ook worden geleverd doordat het aantal VAK per bedrijf gemiddeld wat hoger ligt in het open gebied. Cijfers hierover zijn echter niet voorhanden bij AVM. Als met deze twee kanttekeningen rekening wordt gehouden lijkt het bedrijf in het open gebied geen groot voordeel te halen uit de grotere bedrijfsomvang en de wat hogere productiviteit.

De ruim 900 uur extra arbeid is gebaseerd op een gelijke uitrusting van beide gemiddelde bedrijven wat betreft mechanisatie (melkstal, machinepark). Het is mogelijk dat grotere bedrijven

sterker gemechaniseerd zijn. Dit zal leiden tot een kleiner verschil in arbeidsuren, maar tot een groter verschil in vaste kosten. Dit betekent dat dan zowel het verschil in arbeidsopbrengst als het verschil in arbeidsuren afneemt.

In de modelberekeningen is geen rekening gehouden met twee dingen, namelijk de extra opbrengsten (subsidies) uit agrarisch natuurbeheer en de extra arbeid die daarvoor geleverd moet worden. Wel is rekening gehouden met de effecten van agrarisch natuurbeheer op de productiviteit. Dit betekent dat de kosten van agrarisch natuurbeheer in de vorm van gedeerde grasopbrengst in de berekeningen opgenomen zijn. De lagere productiviteit in de wouden draagt namelijk bij aan het berekende verschil in arbeidsopbrengst. De extra opbrengsten uit natuurbeheer in de wouden ten opzichte van het open gebied bedragen ongeveer 11.000 euro. Hiervan is gemiddeld zo'n 60% bestemd voor landschapsbeheer en 40% voor overig agrarisch natuurbeheer als de bonte weiderand. Geconcludeerd kan worden dat het verschil in subsidies van 11.000 euro ten gunste van de bedrijven in de wouden ruimschoots opweegt tegen de 9000 euro verschil in arbeidsopbrengst ten gunste van de grotere en productievere bedrijven in het open gebied. Of het bedrag van 11.000 euro voldoende is als compensatie voor de extra hoeveelheid arbeid die men in de wouden besteedt aan het onderhoud van houtwallen en elzensingels (het tweede punt waarmee geen rekening is gehouden) is niet te zeggen omdat die hoeveelheid arbeid niet bekend is. Uitgaande van minimaal een gelijke beloning per uur als voor de 900 uur extra arbeid op de relatief grote bedrijven in het open gebied, kan maximaal 1100 uur besteed worden aan onderhoud van houtwallen.

3. Visie van de betrokken melkveehouders op agrarisch natuurbeheer

Om achter de perceptie van de betrokken melkveehouders te komen, wordt gewerkt via de systematiek van gefaseerde dataverzameling. Op basis van onderzoeksrapporten en de klankbordbijeenkomst met leden van LTO-Noord is een itemlist ontwikkeld waarmee open interviews afgenomen zijn (bijlage 2). Het doel van deze open interviews is om inzicht te krijgen in de visie van de betrokken melkveehouders op agrarisch natuurbeheer in de wouden en in het open gebied.

Deze informatie is geanalyseerd en heeft vervolgens als uitgangspunt gediend voor een grootschalige schriftelijke enquête die naar alle agrariërs in de twee gebieden is toegestuurd. Op basis van deze data wordt het mogelijk om uitspraken te doen over de omstandigheden waaronder agrariërs bereid zijn om deel te nemen aan agrarisch natuurbeheer. Anders gesteld: "Hoe hoog zou de beloning voor agrariërs moeten zijn en in welke vorm zou deze beloning moeten worden toegekend opdat waardevolle natuur- & landschapselementen behouden blijven?"

3.1 Open interviews

De open interviews hebben als doel zo compleet mogelijk de daadwerkelijke bedrijfssituatie van de individuele melkveehouders te beschrijven en tegelijkertijd het perspectief, dat deze melkveehouders hebben op hun eigen situatie, weer te geven. Het gaat bij deze open interviews om de mening van melkveehouders over hun bedrijfssituatie in relatie tot agrarisch natuurbeheer. Centraal staan de kosten en opbrengsten van agrarisch natuurbeheer in de huidige situatie, de eventuele gevolgen van beperkende maatregelen op de bedrijfsvoering, en de 'willingness to accept' als het gaat of gewenste landschapselementen in stand gehouden moeten worden. Bij onderzoek naar percepties is het van belang om aan te sluiten bij concrete ervaringen. Vandaar dat de opbouw van de items loopt van feitelijke beschrijvingen van de huidige bedrijfssituatie naar wensniveau. Elk item wordt met verschillende indicatoren gemeten. Tenslotte wordt gevraagd naar een gebiedsvergelijking tussen de wouden en de open gebieden. Aandacht voor de perceptie van de situatie in het andere gebied is van belang omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat deze perceptie van invloed kan zijn op de bereidheid van de boeren om wel of niet, en tegen welke prijs, mee te werken aan het de instandhouding van waardevolle landschapselementen.

Dataverzameling

In maart/april 2005 is uit het voormalig MKZ-gebied ad random een steekproef getrokken van 50 melkveehouders om open interviews te houden. Aan deze 50 melkveehouders zijn brieven verstuurd met informatie over het onderzoek. Enkele dagen na verzending van deze brieven is telefonisch begonnen met het maken van afspraken voor de interviews op het bedrijf van de melkveehouder.

Verreweg de meeste melkveehouders uit de betrokken gebieden waren bereid mee te werken aan een interview.

Vooraf is rekening gehouden met het feit dat er meer interviews afgenomen zouden gaan worden in de wouden dan in de open gebieden, dit naar aanleiding van de regiovisie Noordoost Friesland waarin gesteld wordt dat juist boeren in de wouden gestimuleerd moeten worden aan verbreding te doen, met name agrarisch natuurbeheer. Dit komt omdat er een spanning bestaat tussen de schaalvergroting in de landbouw en het in stand houden van het landschap in de wouden. Er is gestopt met interviewen toen bij de analyse van nieuw binnengekomen gegevens geen nieuwe informatie meer boven tafel kwam. Het punt van verzadiging is dan bereikt. Uiteindelijk zijn 24 melkveehouders geïnterviewd, 8 uit het 'open gebied' en 16 uit de 'wouden'.

Resultaten

Er zijn grote verschillen tussen de geïnterviewde melkveehouders als het gaat om historie, bedrijfsgrootte, veestapel en arbeidsverdeling. De bedrijfsgrootte loopt uiteen van 18 ha tot 90 ha land, van 40 stuks melkvee tot 150 stuks melkvee. Ook aantallen jongvee lopen fors uiteen van 30 stuks tot 150 stuks jongvee. Het zijn veelal familiebedrijven in de vorm van een maatschap tussen vader & zoon, man & vrouw, meerdere broers. Op een aantal bedrijven verzorgt de vrouw des huizes de administratie. Daarnaast heeft een aantal vrouwen een betaalde baan buitenshuis. De bedrijven in de open gebieden hebben over het algemeen iets meer ha grasland en een grotere veestapel dan in de wouden.

Er is grote overlap tussen de denkbeelden van individuele melkveehouders uit de twee verschillende gebieden over agrarisch natuurbeheer. In de interviews is gevraagd om een vergelijking te maken met het 'andere gebied'. Zowel de melkveehouders in de wouden als die in de open gebieden bleken op de hoogte van de voor- en nadelen van elk gebied. Het verschil tussen beide gebieden wordt opgevat als feitelijk aspect. Dit wordt ondersteund door het 'willingness to accept' principe dat in de open interviews uitgebreid aan bod is gekomen. In dit concept wordt nagegaan hoe hoog de boeren de noodzakelijke beloning zelf inschatten en wat het meest gewenste beloningssysteem is.

Melkveehouders stellen dat voor hen 'ondernemerschap' boven alles gaat. Daarnaast vindt de grote meerderheid dat ondernemerschap en agrarisch natuurbeheer uitstekend te combineren zijn, mits er sprake is van kostencompensatie. Deze compensatie zou op de volgende wijze tot stand kunnen komen:

- Financiële compensatie voor de extra arbeidstijd die ingezet wordt om aan agrarisch natuurbeheer mee te werken
- Een financiële vergoeding als compensatie voor gederfde opbrengsten door agrarisch natuurbeheer
- Administratieve lastenverlichting in kwantitatieve en kwalitatieve zin
- Meer transparante regelgeving

De meeste geïnterviewde melkveehouders zijn redelijk positief over de balans tussen kosten en opbrengsten van het meedoen aan het agrarisch natuurbeheer. De vergoedingen zijn redelijk. Veelal wordt gesteld dat er niet in uren gerekend wordt, dat het om activiteiten gaat die ze altijd al in meer of mindere mate deden. Het grote nadeel is de administratieve lastenverzwaring. Deze zou zowel kwantitatief als kwalitatief verbeterd moeten worden. Verder is voor veel melkveehouders het landschap dusdanig belangrijk dat zij het goed vinden dat dit landschap met subsidie in stand gehouden kan worden. Met subsidie omdat agrarisch natuurbeheer beperkende maatregelen oplegt die kunnen leiden tot opbrengstverlies.

Onderstaande citaten zijn illustratief voor de bandbreedte in opvattingen van de melkveehouders. Hoewel elke bedrijfssituatie verschillend is, lijken de meeste agrariërs in meer of mindere mate positief tegenover agrarisch natuurbeheer te staan. De motivering verschilt echter.

‘Dit is voor mij een ideale situatie: ik heb boomwallen, bonte weiderand en mag pas later maaien. De kwaliteit van het land gaat door de late maaidatum wel achteruit maar ik heb paarden en daar maakt het niet voor uit. En het niet bemesten van de bonte weiderand is op zich niet zo erg, ik merk zelfs dat de koeien het lekkerder vinden. Ik krijg een redelijke vergoeding per jaar. Ik reken dit niet uit.’

‘Collegaboeren doen niet mee aan natuurbeheer omdat ze het idee hebben dat ze dan geen eigen baas meer zijn op het eigen land. Ik vind dat landschapselementen behouden moeten blijven en onderhouden moeten worden door de boeren. Eerder onderhield ik mijn land ook wel maar met een vergoeding is het toch anders. Ik ging toen veel grover te werk met snoeien.’

‘In de wouden vind je nu nog hout- en boomwallen met rasters. Dit zijn elementen die de mens niet kan maken. Er is dus een noodzaak voor het stimuleren van het beheer. Als er geen subsidie is ga je ruwer met het beheer om en plant je geen nieuwe bomen. Ik ben wel eerst boer: een boom bij de buurman is altijd mooier. Maar de boom hoort wel bij het landschap. Gevoelsmatig is de huidige vergoeding een goede betaling. Het feit dat er een vergoeding staat tegenover een beperking is goed. Wat niet goed is is dat de controleurs niet allemaal dezelfde maatstaven hanteren. Er is sprake van willekeur en onprettige contacten: alsof je bezoek krijgt van een superieur, ze komen onaangekondigd en ze beslissen wat ze willen.’

‘Vanwege de vergoeding ben ik begonnen met het agrarisch natuurbeheer. Ik wil graag dat de houtwallen behouden blijven in het gebied. Houtwallen passen in dit landschap en in de omgeving. Bepaalde stukken houtwal zijn echt magnifiek geworden na restauratie en na extra aanplanting. Lastig was het in het begin omdat je altijd eigen baas geweest bent en in het beheer heb je te maken met regels.’

'Samen met 4 andere melkveehouders heb ik weidevogelbeheer aangevraagd, samen omdat je 100 ha aaneengesloten gebied moet hebben om hiervoor in aanmerking te komen. De vogelwacht komt langs om de nesten in te tekenen op een kaart en te markeren in het veld. De milieucoöperatie controleert. De vergoeding vind ik redelijk. Zonder vergoeding zou ik niet mee doen aan agrarisch natuurbeheer. De kwaliteit van het gras wordt slechter en ik ben meer tijd kwijt voor extra maaien van de vluchtstrook. Wat het me kost kan ik niet precies zeggen. Stel voor de ha slootkant verbouw ik een ha mais á 30 euro per ton is 1200 euro per ha. Ik neem dan geen arbeidstijd mee. Het blijft lastig schatten.'

'Ik vind het beheer van de walkant onzin, dat extra bloemetje hier en daar en met de weidevogels daar moeten ze ook ophouden, iedere tijd heeft zijn eigen vogels, en natuurlijk rijdt een boer niet dwars over alle nesten heen. Ik vind de stimulering van verbreding en kleinschaligheid betuttelend. Ik wil mijn keuzevrijheid behouden en niet iedereen is in staat om een mini-camping te beginnen. En als we dan zo kleinschalig moeten blijven dan moet de vergoeding omhoog. Het liefst doen we geen natuurbeheer. Een hogere melkprijs zou de oplossing zijn.'

'Agrarisch natuurbeheer vergt wel aanpassingen. Daar heb ik soms moeite mee, dat zit tussen de oren. De vluchtheuvel moet je later maaien. Het vluchtheuvelbeheer valt tegen. Het gras wordt hoog, je behandelt het gelijk qua bemesting maar de kwaliteit van is lager. Het resultaat van walkantenbeheer valt ook tegen. Te weinig bloemen. We krijgen voor het walkantenbeheer een controle per strekkende meter. De kwaliteit van het gras aan de slootkant is altijd al minder geweest, dus het is niet een groot verlies. Ik vind het moeilijk in te schatten wat de opbrengstderiving is. Het kost wel meer werk omdat je om de nesten heen moet maaien, dat doet de loonwerker en dat kost dus meer geld. De vluchtheuvels, de nesten en de walkant kost je grasproductie en dus melk. Inschatting blijft lastig.'

'Het landschapsbeheer is wel leuk en ook mooi werk, maar de overheid smijt met geld. Op bepaalde plaatsen is het wel zinvol maar ik heb niet het gevoel dat het veel effect heeft. De vogels trekken naar het terrein van een nabijgelegen boerderij en niet naar mijn bedrijf. De ruige mest trekt in het voorjaar wel vogels aan. Mocht het in de toekomst minder geld opleveren dan kies ik eerder voor een verlate maaidatum dan voor andere vormen van beheer. En wat zal de toekomst brengen misschien zit dan het hele weiland wel vol nesten?'

Het woudenlandschap is mooi, ik wil graag dat dit landschap behouden blijft anders zijn de wouden de wouden niet meer. De kale vlakke heeft het als gebied voor mij persoonlijk niet. De reden dat ik het beheer nu doe is puur economisch. Zonder vergoeding doe ik het niet. De vergoeding moet gelijk blijven met zoals die nu is. De meeste boeren in mijn omgeving doen aan het beheer van landschapselementen. Ik verwacht dat het onderhoud in het open gebied

minder tijd kost. Je hebt daar het beheer van andere landschapselementen dan hier. Het is wel moeilijk hier een uitspraak over te doen.

'Bij meedoen aan agrarisch natuurbeheer ligt de grens voor mij dat het niet ten koste gaat van het boeren. We hebben problemen gehad met de nieuwe stal want dit zou verzuringsgevoelig gebied zijn en daar mag geen nieuwe stal op gezet worden ivm uitspoeling. Dat vind ik te ver gaan, een boer moet deze keuzes zelf kunnen maken.'

3.2 Enquête

Op basis van de resultaten uit de open interviews is een schriftelijke vragenlijst geconstrueerd. Het doel van deze vragenlijst is om te achterhalen wat de visie van de agrarische ondernemer is met betrekking tot de kosten die zij maken om het landschap te beheren en welke baten er tegenover staan. Tevens wordt onderzocht hoe het huidige beloningssysteem wordt gewaardeerd en op welke punten verbetering nodig is. Bovendien kan er door de getrapte werkwijze worden getoetst of het beeld dat uit de open interviews naar voren is gekomen volledig en representatief is. De visie van de boer staat wederom centraal. De vragenlijst kent relatief een beperkt aantal vragen (13). De vragen zijn veelal gesloten waarbij soms om een toelichting wordt gevraagd. De vragenlijst heeft de volgende onderdelen. Allereerst wordt er gevraagd naar achtergrondgegevens van het bedrijf. Vervolgens naar de deelname aan subsidieregelingen (feiten en mening/waardering). Bij de deelname aan agrarisch natuurbeheer is een onderscheid gemaakt tussen landschapspakketten en beheerspakketten. Onder landschapspakketten vallen de volgende overeenkomsten: de houtwallenregeling, knotbomenregeling, poelen, eendenkooien, en de elzensingelregeling. Onder beheerspakketten vallen de volgende regelingen: randenbeheer, kruidenrijk grasland, walkantenbeheer, weidevogelbeheer en de ganzenschadevergoeding. Afhankelijk van het soort gebied waarin het bedrijf gevestigd is kan er wel of niet aan een of beide pakketten worden deelgenomen¹. Hierna komen de kosten en de baten van meedoen aan de subsidieregelingen aan de orde. De kosten zijn onderverdeeld in tijd, administratie, geld en opbrengstverlies. De baten worden uitgedrukt in geld. Tot slot staat de motivatie voor deelname aan subsidieregelingen centraal en is er ruimte voor opmerkingen van algemene aard (voor de gehele vragenlijst zie bijlage 3). De antwoorden zijn met behulp van een statistisch computerprogramma (SPSS) geanalyseerd waarbij de focus ligt op de verschillen tussen de twee gebieden.

¹ In de bedrijfseconomische analyse zijn de beheerspakketten buiten beschouwing gelaten omdat er alleen gegevens over het jaar 2003-2004 beschikbaar waren. Aangezien de beheerspakketten van recente datum zijn is het tijdens de open interviews en de enquête wel mogelijk gebleken hier informatie over in te winnen.

Resultaten

De vragenlijst is gestuurd naar ruim 800 bedrijven uit het adressenbestand verstrekt door de LTO-Noord uit het voormalig MKZ-gebied. Het aantal melkveebedrijven in het open gebied en in de wouden verhoudt zich als 3:2. Er is geen steekproef getrokken om een zo groot mogelijke respons te garanderen. De vragenlijsten zijn verstuurd met bijgevoegd een antwoordenvelop met antwoordnummer om aan deelname geen extra kosten te verbinden. 3 vragenlijsten blijken onbestelbaar en worden ongeopend teruggestuurd. 201 vragenlijsten worden retour gezonden. 20 hiervan zijn niet ingevuld. Hiervoor worden verschillende redenen gegeven; een aantal is gestopt met het bedrijf, men is geen melkveehouder of niet woonachtig in Friesland maar in noordwest Groningen. Uiteindelijk blijken er 176 volledig ingevulde vragenlijsten te zijn. Hoewel alle melkveehouders in de twee gebieden zijn benaderd, blijkt de respons in het open gebied beduidend hoger te liggen dan in de wouden (respectievelijk 138 en 38 melkveehouders). Een sluitende verklaring hiervoor lijkt er niet te zijn. Bij de open interviews bleek de bereidheid van de boeren in de wouden om mee te werken hoger. In onderstaande alinea's wordt een overzicht van de belangrijkste resultaten gegeven. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: de positieve en negatieve aspecten van de subsidieregelingen, de kosten en de baten ervan en de motivering voor deelname aan subsidieregelingen voor agrarisch natuurbehoud. De antwoorden van de twee groepen (open gebied en de wouden) zijn telkens met elkaar vergeleken.

Positieve en negatieve aspecten van de subsidieregelingen

Bij de deelname aan subsidieregelingen is er een onderscheid gemaakt tussen landschapspakketten en beheerspakketten. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de deelnamepercentages aan de verschillende regelingen. Afhankelijk van het soort gebied waarin het bedrijf is gevestigd kan er wel of niet aan een of beide pakketten worden deelgenomen. Dit verklaart bijvoorbeeld het lage percentage bedrijven in het open gebied dat meedoet aan een van de landschapspakketten. Het open gebied kent voornamelijk beheerspakketten, voor de wouden zijn beide regelingen interessant. 42 bedrijven doen aan geen enkele subsidieregeling mee. Hiervan liggen er 40 bedrijven in het open gebied en 2 in de wouden. Voor een uiteenzetting van redenen om niet mee te doen zie bijlage 4.

Er is aan de melkveehouders gevraagd om zowel de negatieve als de positieve aspecten van de regelingen waaraan zij meedoen te benoemen. De meeste regelingen hebben zowel positieve als negatieve kanten. Het meest positieve aspect zit in de financiële vergoeding. Bovendien wordt veelvuldig de verfraaiing van het landschap genoemd. Voor een uitgebreid overzicht van de opmerkingen per regeling zie bijlage 5 en bijlage 6. De negatieve kanten van de verschillende regelingen concentreren zich rond opbrengstverlies, de extra hoeveelheid werk die het kost en de beknotting van een eigen bedrijfsvoering. Voor een overzicht van de negatieve opmerkingen die gemaakt zijn bij de verschillende regelingen zie tevens bijlagen 5 en 6.

Tabel 3.1 Aan welke subsidieregelingen voor (agraris) natuurbeheer werkt u mee?

		In welk gebied ligt uw bedrijf?	
		open gebied	wouden gebied
Aan welke subsidieregelingen voor (agraris) natuurbeheer werkt u mee?	Beheerspakketten	65,2 %	21,6 %
	Landschapspakketten	1,4 %	10,8 %
	Beide regelingen	4,3 %	62,2 %
	Geen van beide regelingen	29,0 %	5,4 %

Kosten van de subsidieregelingen

Voorts hebben de melkveehouders die meedoen aan één of meerdere regelingen aan kunnen geven wat het meedoen aan deze regelingen hen aan kosten oplevert. De kosten zijn onderverdeeld in tijd, administratie, geld, opbrengstverlies en andere kosten. 72,7 % van de melkveehouders in het open gebied en 85,7 % in de wouden geven aan dat de subsidieregelingen hen extra tijd kosten. Dit zit vooral in de extra arbeid die gevraagd wordt. 26,3% van de melkveehouders uit het open gebied en 11,4 % uit de wouden heeft deze tijdskosten niet. In beide gebieden is er één boer die niet weet of het hem/haar extra tijd kost.

De administratie van de regelingen wordt door 64,6 % in het open gebied en 60,0% in de wouden benoemd als kostenpost. 34,3% tegenover 37,1 % is niet van mening dat de administratie voor extra kosten zorgt. In beide gebieden is er één boer die niet weet of de administratie een kostenpost is.

De subsidieregelingen kosten geld volgens 33,3% van de agrariërs uit het open gebied en 31,4 % van de agrariërs uit de wouden. Hogere loonkosten maar ook de verminderde kwaliteit van het gras zorgen voor extra kosten. 62,6 % tegen 65,7 % geeft aan geen extra geldelijke kosten te hebben. 4% uit het open gebied en 2,9 % uit de wouden moet het antwoord op deze vraag schuldig blijven.

Opbrengstverlies wordt door 62,6% in het open gebied en 60,0 % in de wouden genoemd als kostenpost. Respectievelijk 34,3 % en 37,1 % ondervinden geen opbrengstverlies door mee te doen aan de subsidieregelingen. 1 melkveehouder uit het open gebied weet niet of er sprake is van opbrengstverlies.

De gegeven antwoorden in de twee gebieden verschillen niet veel van elkaar. De percentages zijn nagenoeg gelijk. Dit niet wil zeggen dat de hoogte van de daadwerkelijke kosten ook gelijk zijn. Wanneer bijvoorbeeld respectievelijk 64,6% in het open gebied en 60,0 % in de wouden aangeeft dat

de subsidieregelingen voor administratieve kosten zorgen, zegt dat niets over de hoogte van die kosten. Hoewel kon worden aangegeven hoe hoog de kosten per aspect worden geschat, heeft slechts een klein gedeelte van melkveehouders aangegeven wat die kosten volgens hem/haar daadwerkelijk zijn. Verreweg de meeste boeren geven alleen aan dat de regelingen voor extra kosten zorgen maar benoemen niet hoe hoog zij die kosten per onderdeel schatten.

De opbrengst van de subsidieregelingen

Met een open vraag is de melkveehouders gevraagd wat de subsidieregelingen hen opleverden. De antwoorden verschillen tussen de 200 en 36.000 euro. Door de diversiteit aan subsidieregelingen en door de mogelijkheid van combinaties van regelingen is het niet goed mogelijk om uit de gegeven antwoorden een vergelijking te maken tussen de twee gebieden. De hoogte van het bedrag hangt niet alleen af van de verschillende subsidieregelingen waaraan wordt deelgenomen maar ook van de oppervlakte per bedrijf die onder de regeling valt. Bovendien geven niet alle melkveehouders een exact bedrag aan, velen geven een schatting. Hoe nauwkeurig deze is, is echter niet na te gaan.

Wel kan er gekeken worden naar de tevredenheid over de hoogte van de opbrengst van de regeling. Tabel 3.2. verschaft hier duidelijkheid over. Wat opvalt, is dat de algemene mate van tevredenheid over de vergoeding sterk overeenkomt in de twee gebieden. Slechts een klein percentage vindt de vergoeding goed (6,9 % in het open gebied, 8,6 % in de wouden). De opbrengst wordt onvoldoende gevonden door respectievelijk 24,5 % en 22,9 % van de boeren. In het open gebied vindt 35,3 % de opbrengst minimaal en 33,3 % vindt deze voldoende, van de boeren in de Wouden vindt 45,7 % de vergoeding minimaal en 22,9 % deze voldoende.

Tabel 3.2 Vindt u deze opbrengst:

		In welk gebied ligt uw bedrijf?	
		open gebied	wouden gebied
Vindt u deze opbrengst:	Onvoldoende	24,5 %	22,9 %
	Minimaal	35,3 %	45,7 %
	Voldoende	33,3 %	22,9 %
	Goed	6,9 %	8,6 %

Motivatie deelname subsidieregelingen

Tenslotte is de boeren gevraagd aan te geven wat de drijfveren zijn om mee te doen aan de subsidieregelingen. In de tabellen 3.3. en 3.4 worden deze gegevens gepresenteerd. Buiten kijf staat dat de financiële vergoeding belangrijk is. Dit is zeker zo voor de boeren in de wouden. Echter ook het in stand houden van het landschap is voor vele boeren een factor die meespeelt of zelfs belangrijk wordt genoemd. Ook hier scoort de wouden meer uitgesproken dan het open gebied. Op basis van de gegevens die uit de enquête naar voren komen, blijkt dat de hoogte van de vergoeding door 24,5 % de melkveehouders uit het open gebied als onvoldoende wordt beschouwd. Dit betekent dat 75,5 % aangeeft dat de vergoeding in meer of mindere mate toereikend is. In de wouden is dit percentage 77,1 %. Er is geen significant verschil tussen de twee gebieden met betrekking tot de motivatie om deel te nemen aan agrarisch natuurbeheer.

Tabel 3.3 Hoe belangrijk is landschapsbehoud voor u als reden om mee te doen?

		In welk gebied ligt uw bedrijf?	
		open gebied	wouden gebied
hoe belangrijk is landschapsbehoud voor u als reden om mee te doen?	Onbelangrijk	12,1 %	8,6 %
	Speelt mee	44,4 %	31,4%
	Belangrijk	39,4 %	48,6 %
	Doorslaggevend	4,0 %	11,4

Tabel 3.4 Hoe belangrijk zijn financiën voor u als reden om mee te doen?

		In welk gebied ligt uw bedrijf?	
		open gebied	wouden gebied
hoe belangrijk zijn financiën voor u als reden om mee te doen?	Onbelangrijk	4,8 %	2,9 %
	Speelt mee	26,9 %	17,6 %
	Belangrijk	49,0 %	61,8 %
	Doorslaggevend	19,2 %	17,6 %

De vraag hoe de ideale vergoeding er uit ziet is door slechts een klein deel van de boeren ingevuld. De belangrijkste aspecten die daarin naar voren komen zijn dat de opbrengst de kosten moet dekken en dat de regelgeving transparanter moet. Bovendien wordt door een aantal boeren benadrukt dat ze baas moeten blijven over het eigen land. Ze willen wel meedoen aan vormen van agrarisch landschapsbeheer maar minder controle.

4. Conclusies

Op basis van de interviews en de enquête komt het volgende beeld naar voren. Melkveehouders zijn in de eerste plaats ondernemers. Natuurbeheer is voor veel agrariërs een onderdeel van het ondernemerschap. De meeste agrariërs staan welwillend tegenover agrarisch natuurbeheer zolang dat hun bedrijfsvoering niet belemmert. Beperkende maatregelen moeten daarom gecompenseerd worden door een financiële tegemoetkoming. De hoogte van de huidige vergoeding vindt ruim 75% van de melkveehouders in meer of mindere mate toereikend. Er is geen relatie tussen de hoogte van de vergoeding en de tevredenheid over de vergoeding. Bovendien is er weinig verschil tussen de wouden en het open gebied als het gaat om tevredenheid over de financiële vergoeding. De kritiek op de huidige subsidieregelingen richt zich niet zozeer op de hoogte van de vergoedingen, maar concentreert zich rondom de administratieve lastenverzwaring, de ondoorzichtige regelgeving en het gevoel beknot te worden in het zelfstandig ondernemerschap.

De resultaten van de bedrijfseconomische analyse zijn hiermee in overeenstemming. Puntsgewijs kunnen de conclusies van dat deel van het onderzoek als volgt worden geformuleerd:

1. De bedrijven in het open gebied zijn significant groter dan in de wouden. Ten opzichte van een gemiddeld bedrijf in de wouden is een gemiddeld bedrijf in het open gebied in nge gemeten ongeveer 50% groter;
2. Voor een gemiddeld bedrijf in het open gebied ligt de arbeidsopbrengst uit melkveehouderij ca. € 25.000 hoger dan voor een gemiddeld bedrijf in de wouden. Dit verschil wordt voor ruim 80% veroorzaakt door verschil in bedrijfsgrootte. De rest wordt veroorzaakt door een kleinere perceelsgrootte en een lagere melkproductie en ruwvoerproductie in de wouden;
3. In het open gebied is het melkquotum gemiddeld 200.000 kilo groter dan in de wouden. Ten opzichte van de bedrijven in de wouden leidt dit tot een verhoging van de jaarlijkse quotumkosten van ca. € 16.000. De netto meeropbrengst uit arbeid voor een bedrijf in het open gebied is daarmee € 9.000 (namelijk: 25.000 – 16.000);
4. Op een veehouderijbedrijf in het open gebied wordt gemiddeld 900 uur meer arbeid ingezet dan een veehouderijbedrijf in de wouden, hiervoor ontvangt de ondernemer dus € 9.000 meer;
5. De vergoeding voor het natuurbeheer bedraagt voor een gemiddeld bedrijf in de wouden ca. € 11.000. Hiermee wordt zijn relatieve tekort aan arbeidsopbrengst (€ 9.000) dus ruimschoots gecompenseerd;

Over het algemeen kan worden geconcludeerd dat een melkveehouderij in de wouden, de vergoedingen voor het agrarisch natuurbeheer in aanmerking genomen, niet minder rendabel hoeft te zijn dan een bedrijf in het open gebied. De laatstgenoemde bedrijven zijn weliswaar groter, maar daar staat tegenover dat zij met hogere kosten te maken hebben vanwege het grotere melkquotum en meer eigen of vreemde arbeid moeten inzetten. De vergoedingen voor het natuurbeheer blijken voldoende om het relatieve tekort aan arbeidsopbrengst bij de bedrijven in de wouden te compenseren. Echter, de administratieve lastenverzwaring, de ondoorzichtige regelgeving en het gebrek aan continuïteit in de regelgeving beïnvloeden de visie van de melkveehouders op agrarisch

natuurbeheer in negatieve zin. Om het agrarisch natuurbeheer in de noordelijke Friese Wouden te stimuleren, zal de overheid aan deze bezwaren tegemoet moeten komen.

Referenties

Arends, A., 2005. Persoonlijke mededeling. Agrarisch adviseur, AVM Accountants & Adviseurs, Leeuwarden.

Agrowerk 1.0, 2002. PC-software, IMAG Wageningen.

Berentsen, P.B.M., G.W.J. Giesen, 1995. An environmental-economic model at farm level to analyse institutional and technical change in dairy farming. *Agricultural Systems* 49, 153-175.

Dijkstra, J., 2005. Persoonlijke mededeling. NLTO Projecten BV.

Bijlage 1 Economische resultaten van de statistische analyse

	de wouden	open gebied	Significantie
Opbrengsten			
- Melkgeld	163053	229701	++
- Omzet en aanwas	12040	18017	+
- Subsidies agrarisch natuurbeheer	12080	912	++
- Overige	<u>8808</u>	<u>27880</u>	+
Totaal opbrengsten	195981	276509	++
Directe kosten			
- Veevoer	34334	50660	+
- Meststoffen	5645	7451	-
- Veekosten	14140	18002	-
- Akkerbouw	0	950	+
- Andere veehouderij	<u>19</u>	<u>38</u>	-
Totaal directe kosten	54139	77100	+
Saldo	141843	199409	++
Saldo melkveehouderij	141529	191511	+
Indirecte kosten			
- Loonwerk	17336	18300	-
- Eigen mechanisatie	24332	29216	-
- Grond en Gebouwen	25516	37088	-
- Quotum	27378	46115	+
- Externe arbeid	4510	1822	--
- Algemene kosten	<u>14784</u>	<u>18923</u>	+
Totaal indirecte kosten	113846	151464	+
Productieresultaat	27996	47945	+

Bijlage 2 Item list open interviews

ACHTERGRONDINFORMATIE

Bedrijfshistorie
Bedrijfsgrootte
Veestapel
Arbeidsverdeling

HUIDIGE SITUATIE (feitelijke informatie)

Beschrijving kosten: - onderhoud
 - bewerking
 - voer
 - bemesting
 - grond

Beschrijving opbrengsten: - bedrijfsrendement
 - subsidies: - programmabeheer
 - beheerscoöperaties

BEPERKENDE MAATREGEELINGEN (feitelijke informatie – proces)

Beschrijving van de verschillende beperkende maatregelen

Gevolgen ervan op bedrijfsvoering: - kosten
 - opbrengsten
 - subsidies
 - anderszins

WILLINGNESS TO ACCEPT (mening - attitude)

Moeten de gewenste landschapselementen in stand worden gehouden?

Nee: motivering
Ja: motivering

Wat moet er tegenover staan?

Minimaal: en hoe dan (welke zijn de essentiële elementen)?
Gewenst: en hoe dan (welke zijn de gewenste elementen)?

BESCHRIJVING VAN DE OPTIMALE SITUATIE (ideaalbeeld)

VERGELIJKING MET HET ANDERE GEBIED

Verschillen in kosten, opbrengsten en subsidies
Beeldvorming positie boeren in ander gebied

Bijlage 3 Vragenlijst opbrengsten & kosten van agrarisch natuurbeheer in Noordoost Friesland

De meeste vragen kunnen worden ingevuld door de '0' aan te kruisen of zwart te maken. Indien er meerdere antwoordcategorieën voor uw situatie van toepassing zijn kunt u meerdere categorieën aankruisen. Bij sommige vragen wordt om een toelichting gevraagd. Wij stellen het erg op prijs als u deze toelichting zou willen geven.

1. In welk gebied ligt uw bedrijf?

- Open gebied
- Wouden gebied

2. Wat is de hoofdtak van uw bedrijf?

- Akkerbouw
- Veehouderij
- Tuinbouw
- Anders, nl.....

3. Welke neventakken zijn op uw bedrijf aanwezig?

- Akkerbouw
- Veehouderij
- Tuinbouw
- Geen neventak
- Anders, nl.....

4. Hoe groot is de oppervlakte van uw bedrijf?

- < 20 ha
- 20 - 50 ha
- 51 - 80 ha
- > 80 ha

5. Zijn er op uw bedrijf ook neveninkomsten uit:

- Agrarisch natuurbeheer
- Huisverkoop
- Recreatie & toerisme
- Anders, nl.....

6. Aan welke subsidieregelingen voor (agrarisch) natuurbeheer werkt u mee?

- a. Beheerspakketten:
 - Randenbeheer
 - Kruidenrijk grasland
 - Walkantbeheer
 - Weidevogelbeheer
 - Ganzenschadevergoeding
 - Anders, nl.....
- b. Landschapspakketten
 - Houtwallen
 - Knotbomen
 - Poelen
 - Eendenkooien
 - Elzensingels
 - Anders, nl.....

7. Op welke wijze beïnvloeden deze subsidieregelingen *negatief* uw bedrijfsvoering?

- a. Beheerspakketten:
 - Randenbeheer
 - Kruidenrijk grasland
 - Walkantbeheer
 - Weidevogelbeheer
 - Ganzenschadevergoeding

- 0 Anders, nl.
.....
- b. Landschapspakketten
 - 0 Houtwallen
.....
 - 0 Knotbomen
.....
 - 0 Poelen
.....
 - 0 Eendenkooien
.....
 - 0 Elzensingels
.....
 - 0 Anders, nl.
.....

8. Op welke wijze beïnvloeden deze subsidieregelingen *positief* uw bedrijfsvoering?

- a. Beheerspakketten:
 - 0 Randenbeheer
.....
 - 0 Kruidenrijk grasland
.....
 - 0 Walkantbeheer
.....
 - 0 Weidevogelbeheer
.....
 - 0 Ganzenschadevergoeding
.....
 - 0 Anders, nl.
.....
- b. Landschapspakketten
 - 0 Houtwallen
.....
 - 0 Knotbomen
.....
 - 0 Poelen
.....
 - 0 Eendenkooien
.....
 - 0 Elzensingels
.....
 - 0 Anders, nl.
.....

9. Wat kost meedoen aan deze subsidieregelingen u aan:

- 0 Tijd
- 0 Administratie
- 0 Geld
- 0 Opbrengstverlies
- 0 Anders, nl.....

10. Kunt u aangeven hoeveel euro per jaar u via deze subsidieregelingen ontvangt?
€.....

11. Vind u deze opbrengst:

- 0 onvoldoende
- 0 minimaal
- 0 voldoende
- 0 goed

Kunt u dit toelichten.....

12. Kunt u bij de volgende redenen aangeven hoe belangrijk deze voor u zijn om mee te doen aan deze subsidieregelingen?

- a. Landschapsbehoud
 - 0 onbelangrijk

- 0 speelt mee
- 0 belangrijk
- 0 doorslaggevend

Kunt u dit toelichten:.....

- b. Financiën
- 0 onbelangrijk
 - 0 speelt mee
 - 0 belangrijk
 - 0 doorslaggevend

Kunt u dit toelichten:.....

- c. Andere redenen, nl.....
- 0 onbelangrijk
 - 0 speelt mee
 - 0 belangrijk
 - 0 doorslaggevend

Kunt u dit toelichten:.....

13. Hoe ziet volgens u de ideale vergoeding eruit?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst

Bijlage 4 Motivering om niet deel te nemen aan subsidieregelingen

- Principeel op tegen, als het 1 keer is ingekleurd kom je er niet meer vanaf, leidt tot steeds meer beperkingen en het kost veel te veel tijd
- Het is onze bedoeling met de normale akkerbouw ons geld te verdienen
- We hebben last van ganzen maar voor de akkerbouw kan de vergoeding absoluut niet uit, het lijkt dat de subsidie voor melkveehouders is, voor akkerbouwers is er niets, terwijl juist de akkerbouw behoefte heeft aan extra inkomsten. Liever hebben wij een eerlijke prijs voor onze producten
- Regelgeving wijzigt teveel, geen zekerheid in onze ogen
- Wil wel maar lukt niet (104)
- Op 13-11-2001 is door mij een aanvraag ingediend voor subsidie agrarisch natuurbeheer. Telefonisch is een aantal malen meegedeeld dat deze in behandeling was, op 22-07-2002 ontving ik een afwijzing, 2 maand na het zaaien, want de ingang was 01-04-2002. De reden was nog schokkender: de aanvraag was overtekend, het kostte blijkbaar 8 maanden om dit te berekenen. Kosten zaaizaad en werk: >2000 euro, opbrengst 0. Dank u wel ministerie.
- Vanwege dat wij veel tijd in onze hoofdtakken steken, geen tijd voor andere bijzaken; de kosten en opbrengstenverhouding klopt niet. Er worden veel ambtenaren bezig gehouden, geen doel. Opbrengsten wegen niet op tegen de kosten.
- Ben 75 jaar, heb anders niet de 2.65 grasland
- Men moet als agrariër open staan voor de natuur en de vogels en boeren die subsidies krijgen maken hier financieel misbruik of gebruik van
- De regelgeving wordt me te groot gezien mijn leeftijd
- 2 keer randenbeheer aangevraagd, kregen na het zaai- en pootseizoen bericht afgewezen, zouden er wel voor in aanmerking willen komen
- Maar we houden wel rekening met de weidevogels, en proberen ze te beschermen, is niet meer dan je plicht
- Buiten het bedrijf werken levert meer op dan 'neveninkomsten', verkoop van 5 jampotjes in de week is jezelf voor de gek houden
- Je wordt bezig gehouden zonder voldoende inkomensvorming
- Zelfs staatsbosbeheer in Noord Friesland kan zijn eigendommen niet naar behoren onderhouden; in de ruilverkaveling Dongeradeel is ons door SBB geïnformeerd hoe het moest en hoe het zou komen als je niets aan onderhoud doet, nou dat kan je nou zien in heel Dongeradeel en dan de boeren voor een habbekrats de omgeving laten onderhouden. Wie verstandig is gaat wat anders doen met zijn tijd en onderhoud alleen zijn eigen gerechtigheid
- Beheerspakketten alleen als er per object beter voor betaald wordt; de ganzenregeling is voor Dongeradeel de enige voldoende opbrengende subsidie, geldt alleen voor een klein gebied; landschapspakketten komen op de klei niet voor
- Inzet per uur is onvoldoende om aan de huidige regelingen mee te doen

Bijlage 5 Opmerkingen bij de positieve en negatieve aspecten van landschaps- pakketten

Positief

Houtwallen

Vergoeding (4 x)
Schaduw voor koeien

Knotbomen

subsidie

Poelen

vergoeding
rinkwater voor koeien
positief imago

Elzensingels

Vergoeding voor het onderhoud (7 x)
Mooi landschap
Schaduw als het heet is (2 x)
Worden beter onderhouden waardoor minder schade aan
trekker en machines

Anders, nl

Het is alleen maar positief
Zonder subsidies was beheer niet mogelijk
Werkplezier
Werken in een mooi landschap
Rietkragen
Positief imago
Het ziet er netter uit nu ik mee doe

Negatief

Houtwallen

Schaduwwerking (4 x)
Opbrengstderving (3 x)
Veel werk (5 x)
Slechte droging gras
Kleinere percelen

Poelen

Past meestal niet in de percelen
Stilstaand water niet geschikt voor drinkwater
Meer onderhoud en aandacht

Elzensingels

Schaduwwerking (7 x)
Veel werk (7 x)
Gewasschade
Veel troep
Te lage vergoeding
Jaarlijks onderhoud (2 x)
Takken in de kuil
Meer schaduw waardoor minder smakelijk gras
Meer onkruid (2 x)
Natter land, het droogt minder snel doordat er minder zon
en meer schaduw is
Minder opbrengst (2 x)
Minder grasgroei
Hooi ligt lang in schaduw
Kleinere percelen
Grotere percelen maken is niet meer mogelijk
Meer onderhoud aan de afrastering

Anders, nl

Rietkragen, meer onderhoud en aandacht
De groei van bramenstruiken is ook lastig

Bijlage 6 Opmerkingen bij de positieve en negatieve aspecten van beheerspakketten

Positief

Randenbeheer

Financiële tegemoetkoming (23 x)
 Hooft erbij
 Maar een klein deel minder opbrengt
 Inkomsten bij kunstmest strooien geen korrel meer in de sloot meer leven in de sloot
 Minder bewerkingskosten (2 x)
 Schoner water (2 x)
 Botanische samenstelling
 Meer variatie in plantensoorten in grasland
 Fraai landschap
 Meer veldbloemen in de randen
 Genot
 Omdat wij in productierechten gekort worden kunnen de fauna randen ook positief het bedrijfsresultaat verbeteren.
 Bovendien krijg je vaak positieve reacties op deze randen waar ook bloemen in voorkomen en het is een positieve manier om o.a. luizen te bestrijden.
 Door vergoeding geld huren we meer land (2 x)
 Maatschappelijk draagvlak
 Is rand bij waterstrook waar toeristen langs varen, mooiere natuurstrook
 Gezond voer voor schapen
 Imago
 Meer ruimte om te keren.
 Een rand levert nu iets op

Kruidenrijk grasland

Subsidie (3 x)
 Minder bewerkingskosten
 Weerstandopbouw van veestapel
 Gezonde voeding voor jong- en droogstaand vee
 Gezond voer voor schapen
 Imago

Walkantbeheer

Financiële vergoeding (3 x)
 Minder bewerkingskosten
 Lijkt mooi
 Goed voor wildstand
 Makkelijk uit te voeren
 Geen loonwerkkosten voor slootonderhoud en walfrezen
 Gezond voer voor schapen
 Imago
 Geen bemestingskosten
 Goede grassoorten

Weidevogelbeheer

Vergoeding voor iets wat we al jaren deden
 Arbeid plezier (2 x)
 Geld (24 x)
 Altijd al fanatiek in vogelbeheer
 Het is leuk is om jonge vogels te zien opgroeien
 Kleine hoeveelheid structuurrijk voer is goed voor de koeien (4 x)

Prachtig
 Meer oog voor weidevogels
 Gras past bij vleesvee
 Minder bewerkingskosten
 Je bent bewust bezig met de natuur
 Meer lol in (2 x)
 De inspanningen worden beloond
 Minder kosten voor bemesting
 Groeitrappen
 Genot
 Meer weidevogels in de natuur/boerderij dus meer plezier in het vak
 Meer biodiversiteit
 Voldoening
 Doe graag iets voor de vogels
 Tijdbesteding wordt vergoed
 Kan weer ander land van huren
 Stimulans voor extra aandacht
 Gezonde voeding voor jong- en droogstaand vee (3 x)
 Meer vogels op je land
 Je houdt beter de vogelpopulatie in stand
 Gezond voer voor schapen
 Imago
 Geeft voldoening voor de extra werkzaamheden
 Voldaan gevoel om natuur te helpen

Ganzenschadevergoeding

Financieel (13 x)
 Wanneer er echt schade is krijg je toch nog wat (2 x)
 Door aangewezen gedooggebieden mogen ganzen bij ons verjaagd worden (indirect positief dus)
 Geen stress meer door ganzen (2x)
 Stimulans voor extra aandacht
 Meer diversiteit

Anders, nl

werkplezier
 extra inkomsten, goed inpasbaar qua bedrijfsvoering, veel 'schoon' land na 15 juni (wormbemesting) onkosten worden vergoed, prima voer voor droge koeien
 Uitgestelde maaidatum, creatiever grondgebruik, structuurrijker voer
 Met een beheerspakker geen negatieve invloed
 Meer bewuster omgang met meststoffen en bestrijdingsmiddelen doordat je je verantwoordelijk voelt voor landschap en meer gewaardeerd wordt door de beloning via subsidie.
 De consument/burger kan zo meegenieten (profiteren)
 Regelingen dragen bij aan het onttrekken van productiegrond en werken dus overproductie-verlagend.
 Je leert planten kennen, anders denken (het zijn immers geen onkruiden die je laat staan)
 Biologische bestrijding bladluizen door natuurlijke vijanden

Voldoening
 Weten dat de moeite voor de natuur gewaardeerd wordt

Negatief

Randenbeheer

Productie en voedingswaarde gras vermindert gras opbrengst (27 x)
 Onkruid (11 x)
 Extra werk (2 x)
 Je mag geen chemische onkruidbestrijding toepassen waardoor het moeilijk is om stekels en brandnetels beheersbaar te houden
 Niet spuiten distel, brandnetel en vidderzuring
 Moet collectief
 Waterafvoer van de percelen (randen worden steeds hoger)
 Op geen enkele wijze
 Voer aankopen
 Klepelen
 Veel land kwijt

Kruidenrijk grasland

Verminderde productie en voedingswaarde van het gras (4 x)
 Beperkingen
 Tijdinvestering

Walkantbeheer

Extra werk
 Minder voer
 Lastig met bemesten
 Productie en voedingswaarde gras vermindert (5 x)
 Een iets mindere groei

Weidevogelbeheer

Uitgestelde maaidatum (16 x)
 Minder opbrengst (9 x)
 Tijdverlies met bewerken (7 x)
 Kwaliteit van geoogst product is minder (14 x)
 Mindere kwaliteit kuil
 Tijdrovend werk ivm zoeken/markeren nesten (8 x)
 Communicatie met de vogelwacht moet beter
 Bijna geen negatieve beïnvloeding
 Minder VEM opbrengsten
 Minder flexibel
 Extra werk door later opnieuw de stroken te maaien
 Aandacht en oppassen met bewerken
 Rustperiode
 Alle werkzaamheden moeten voor 1 april plaatsvinden
 Nagroei is slecht
 Met een beetje goede wil bijna geen nadelige gevolgen
 Geen
 Administratieve rompslomp
 Extra eiwit aankoop
 Hogere loonwerknoots (2 x)
 Preciezer werken en stukken laten staan

Geeft extra zorg
Geen eerste en tweede snee maar
1 keer lange rommel, is alleen
geschikt voor droge koeien, extra
krachtvoer nodig, daarmee is extra
opbrengst weg
Tijdinvestering

Ganzenschadevergoeding

Veel stront
Iets later vee er weer in en er weer
uit
Geen schade ook geen vergoeding
Vergoeding is laag (2 x)
Opbrengstdering gras (8 x)
Later tijdstip gras voor maaien en
weiden
De voorjaarsgroei komt laat op
gang (2 x)
Vele percelen worden onegaal
afgeweid en moeten in 2 of 3 keer
gemaaid worden bij de eerste
snee. Veel eng raai gaat verloren.
Vaker herinzaaien. In de nazomer
moeilijk te stalvoeren
(ganzenmest). Herinzaaien moet
voor 20 augustus gebeuren anders
wordt het te kaal gevreten en
wintert het al uit in de eerste winter.
Geen schapenweide in de winter
Eerste snee verloren (2 x)
Nagroei is slecht
Verplichte verjagingsmaatregel
voor schadevergoeding
Schade aan eerste (beste kwaliteit)
gras (2 x)
Vraat (3 x)
Vertrappen
Met ingang van 2006 krijgen we
alleen nog maar schadevergoeding
in de akkerbouwgewassen en een
klein bedrag voor structuurbederf
Bij koud voorjaar veel
opbrengstschade
Elementen in het pakket zoals laat
pas mollen te mogen vangen en
meerdere beperkingen wat ons er
geld bij kosten.
Papieren rompslomp enorm
Schade langs tochten groot
Beperkingen door het beweiden
met schapen
Starre onuitvoerbare regels van
schadevergoeding instantie. Veel te
lange duur aanvraag, bij evaluatie
hebben wij geen tijd om op een
fatsoenlijke manier de schade aan
te dragen (binnen 6 dagen na
ontstane schade). Dieren kun je
niet sturen, dus wanneer moet je
precies opgeven is niet mogelijk.
Keuze bouwplan
Anders, nl
Geen mest uitrijden, lage opbrengst
18 juni maaien
Langere hergroei gras, lagere
r.e.gewas
Bergboerregeling
Niet maaien als het nog niet mag
Alleen samenwerkingsverbanden
komen voor subsidie in
aanmerking, individuele initiatieven
worden niet getolereerd/niet
financieel beloond

Later maaien: lagere
voedingswaarde en minder flexibel
Vluchtheuvels; veel extra
onderhoud
Geen mest en kunstmest kunnen
strooien
Kraaien, geen vergoeding maar
vernielden veel kuilpakken en eten
de weidevogels op (eieren). Ook
veel last van vossen, eten ook
eieren op.
Negatief effect op bepaling
toeslagrechten (in 1998 begonnen
met agrarisch natuurbeheer en
veebezetting hier op aangepast)

